Emro Science and Education
Open-access scientific journal
Journal homepage: https://journal.emro.uz
OPEN ACCESS

CONFERENCE PAPER OPEN ACCESS

Vol. 1 No. 4 (2024) · “Milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirish va yuqori iqtisodiy o‘sish sur’atlarini ta’minlashning ustuvor yo‘nalishla...

ta’minlashning ustuvor yo‘nalishlari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

Conclusion

Lean manufacturing plays a significant role in adopting a Green Economy and sustainable development of the Uzbekistan in near future. Particularly, Lean can improve the waste reduction, increase the economic efficiency of the manufacturing companies as well as reduce the environmental impact of the production processes. The integrated approach of Lean and Green manufacturing supports the smooth transition of the traditional economy to the more sustainable ones.

References

[1] A. Fercoq, S. Lamouri, V. Carbone, A. Lelièvre, and A. A. Lemieux, “Combining lean and green in manufacturing: a model of waste management,” *IFAC Proc. Vol.*, vol. 46, no. 9, pp. 117–122, Jan. 2013.

[2] Sh.M.Mirziyoyev, “Decree of the president of the Republic of Uzbekistan dated December 2, 2022 No. 436 "On measures to increase the effectiveness of reforms aimed at the transition of the Republic of Uzbekistan to a green economy by 2030”,” *lex.uz*, 2022. [Online]. Available: https://www.lex.uz/docs/6303230.

[3] A. B. R. Indah, A. Nurwahidah, S. Mangngenre, N. Ikasari, and M. T. Afifudin, “A Review of the Combination of Lean and Green in manufacturing for Sustainable Development,” *IOP Conf. Ser. Earth Environ. Sci.*, vol. 575, no. 1, 2020.

[4] M. A. Habib, R. Rizvan, and S. Ahmed, “Implementing lean manufacturing for improvement of operational performance in a labeling and packaging plant: A case study in Bangladesh,” *Results Eng.*, vol. 17, 2023.

[5] P. N. Ramkumar, “Ranking of the seven wastes (Muda) for Lean Six Sigma Implementation in Indian SMEs,” *Int. J. Appl. Eng. Res.*, vol. 14, no. 6, pp. 1269–1274, 2019.

[6] C. Allen and S. Clouth, “A guide to the green economy,” *United Nations Dep. Econ. Soc. Aff.*, no. 1, p. 65, 2012.

AGRAR SOHADA INDEKSLI VA TURLI RISKLARGA EGA SUG‘URTA MAHSULOTLARINI QO‘LLASH ORQALI SAMARADORLIKNI OSHIRISH ISTIQBOLLARI

Qo‘ldoshev Ilyos Shuxratovich
TDIU tayanch doktoranti
kuldoshev89@gmail.com

Mahalliy agrobiznesni yuritishda yuqori darajali ishlab chiqarish riskining mamlakatimizning geografik joylashuvi bilan ham, qishloq xo‘jaligi uchun yaroqli hududining muhim qismi riskli dehqonchilik zonasida yoki qishloq xo‘jaligi zonasida joylashganligi bilan bog’liq risk ortdi.

Demak, riskli dehqonchilik zonalarida ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yayotgan qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilarining asosiy vazifasi ularning daromadlarini samarali barqarorlashtirishdir. Shu munosabat bilan salbiy ob-havo va iqlim hodisalari oqibatlarini kamaytirish imkonini beruvchi moliyaviy vositalar alohida ahamiyatga ega. Qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilari risklarni boshqarish uchun ko‘plab imkoniyatlarga ega. Ularni 2 ta asosiy guruhga birlashtirish mumkin: korxonadagi risklarni kamaytirish strategiyalari va risklarni boshqa xo‘jalik yurituvchi subyektlar bilan o‘tkazish va bo‘lishish strategiyalari. Hozirgi kunda dunyoning rivojlangan mamlakatlarida riskni qoplashning eng keng tarqalgan usullaridan biri sug‘urta hisoblanadi.

Published: 23.12.2024

Cite this article: Qo‘ldoshev Ilyos Shuxratovich (2024). Agrar sohada indeksli va turli risklarga ega sug‘urta mahsulotlarini qo‘llash orqali samaradorlikni oshirish istiqbollari. Emro Science and Education, 1(4). https://journal.emro.uz/public/maqola/1209

© 2024 The Author(s). Published by Emro Science and Education. This is an open access article.

Agrosug‘urtaning mahalliy amaliyotida qo‘llaniluvchi sug‘urta turlarining tarixiy jihatini hisobga olgan holda, ko‘p riskli sug‘urtaga yetakchi o‘rin berilishi kerak. “Ko‘p riskli sug‘urta” atamasi Shimoliy Amerika sug‘urta amaliyotida yuzaga kelgan. Yevropa amaliyotida bunday sug‘urta turi birlashgan sug‘urta deb ataladi. Ba’zi mamlakatlarda ko‘p riskli sug‘urta noto‘g’ri ravishda kompleks sug‘urta deb ataladi, bu metodologiya nuqtai nazaridan to‘g’ri emas, chunki kompleks sug‘urta bir shartnoma yoki sug‘urta polisi bo‘yicha turli obektlarni sug‘urta qilishdir, masalan: mashinalar, binolar, hayvonlar va ekinlar. Ko‘p riskli sug‘urta arzon emas, shuning uchun, qoida tariqasida, u davlat subsidiyalari sharti bilan rivojlanadi[180].

Ko‘p riskli sug‘urta bo‘yicha zarar ko‘rsatkichi qishloq xo‘jaligi sug‘urtasining boshqa turlariga nisbatan yuqori maxsulotlar. So‘nggi yillarda, xorijda, obektdan nisbatan mustaqil bo‘lgan biror-bir narsaning holatini kuzatish asosida parametrik sug‘urta yoki indeksli sug‘urta ko‘proq tan olinadi, uning qiymati sug‘urta hodisasi sodir bo‘lganligining ko‘rsatkichi sifatida xizmat qiladi. Masalan, bunday parametrlar o‘rtacha zona hosildorlik bo‘lishi mumkin (xo‘jalik hududi joylashgan zonaga ko‘ra) va alohida yillardagi ob-havo sharoitlarini aks ettiruvchi ob-havo ko‘rsatkichlarining sezilarli darajada ma’lum bir to‘plami (parametrlari).

Tadqiqotning maqsadi ko‘p riskli sug‘urta dasturlarini indeksli sug‘urta maxsulotlari bilan taqqoslash, ikkinchisini mahalliy amaliyotda loyihalashda afzalliklarni va mumkin bo‘lgan to‘xtash omillarini aniqlashdan iborat.

Indeksga asoslangan sug‘urta maxsulotlarining asosiy maqsadi ma’muriy xarajatlarni kamaytirish va tanlovga qarshi (imkoniyatdan ko‘ra ko‘proq foyda keltirmaydigan obektlar sug‘urta uchun qabul qilinganda) va axborot assimetriyasi riskini kamaytirishdir. Indeksli sug‘urta ma’lum bir fermer xo‘jaligiga yetkazilgan zararni baholashdan bosh tortishga asoslanadi.

Indeksli sug‘urtada ma’lum bir fermer xo‘jaligining haqiqiy yo‘qotilishi to‘g’ridan-to‘g’ri baholanmaydi va sug‘urta tovonining miqdori oldindan belgilangan model asosida belgilanadi.

Qishloq xo‘jaligi sug‘urtasida qo‘llaniluvchi quyidagi indeksli sug‘urta turlari ma’lum: mintaqaviy hosildorlik indeksiga asoslangan sug‘urta mintaqaviy daromad indeksiga asoslangan sug‘urta (hosildorlik o‘simlikchilik maxsulotlari narxlari bilan birgalikda); ob-havo indekslari asosida sug‘urta qilish (xususan, harorat ko‘rsatkichlari, tuproqdagi namlik miqdori, yog’ingarchilik miqdori, shamol kuchi, qor qoplamining qalinligi); mintaqaviy yaylov yashil massasi indeksi (o‘simliklar indeksi) asosidagi sug‘urta.

Keng qo‘llaniluvchi ikkita asosiy sug‘urta hosildorlik indeksi sug‘urtasi va ob-havo indeksi sug‘urtasi. Xorijiy amaliyotdan olingan bunday sug‘urta maxsulotlarining tarixiy jihati ko‘rib chiqilsa, xulosa qilish mumkinki, indeks asosidagi sug‘urta maxsulotlari xalqaro amaliyotda mahalliyga nisbatan keng qo‘llaniladi. Masalan, mintaqaviy hosildorlik indeksi Shvetsiya (1950-yildan), Hindiston (1970-yildan), AQSH va Kanada (1990-yil boshidan), Sudan (2000- yildan), Peru (2000-yildan), Braziliya (2001-yildan), Ukraina tomonidan (2003-yildan), Nepal (2010-yildan), Bangladesh (2010-yildan), Gayana (2010-yildan), Burkina-Faso (2010-yildan), Senegal (tadbiq etish bosqichi)da qo‘llaniladi; ob-havo indeksi Hindiston (2004-yildan), Marokash (2000-yildan boshlab yog’ingarchilik indeksi), Meksika (2000-yildan), Ispaniya (o‘simlik indeksi - NDVI 2011-yildan), Qozog‘iston (hozirgi kunda), Ukraina (2006-yildan), Italiya (hozirgi kunda) tomonidan amalga oshiriladi.

[180] https://web-journal.ru/index.php/journal/article/view/382

Shuni ham ta’kidlash kerakki, rivojlanayotgan mamlakatlardagi risk muhiti an’anaviy qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi chegaralaridan tashqarida bo‘lgan yangi yechimlarni talab qiladi. Shu sababli, tadqiqot doirasida indeksli sug‘urta maxsulotlarining keng qo‘llaniluvchi ko‘p riskli sug‘urtaga nisbatan afzalliklarini aniqlash maqsadga muvofiq.

Qishloq xo‘jaligida indeksli sug‘urta qilishning xorijiy amaliyoti tahlili ko‘rsatadiki, bunday maxsulotlar uchun to‘lovlar quyidagi tamoyillarga asoslanadi: chegara darajasidan oshib ketganda butun sug‘urta so‘mmasini to‘lash; har bir risk qatlami uchun to‘lovlar; indeksning har bir birligi (bosqichi) uchun ma’lum miqdorda tovon to‘lash asosida to‘lash va hokazo.

Xalqaro Tiklanish va Taraqqiyot banki tomonidan taklif qilingan tasnifga ko‘ra, indeks sug‘urtasi bilan zararni ikki yo‘l bilan ob-havo indekslari va rentabellik indekslari asosida aniqlanishi mumkin.

Biroq qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi tizimida moslashuvchanlikka erishish va har bir fermerning o‘z daromadlarini moliyaviy himoya qilishda moliyaviy imkoniyatlari va manfaatlarini hisobga olish maqsadida indeks sug‘urtasining ikki turi bilan cheklanib qolmaslik taklif etiladi, chunki Rossiyada agrobiznesni amalga oshirishning tabiiy-iqlim sharoitlari boshqa turlardan foydalanish zarurligini taqozo etadi. Masalan, o‘simliklarning normallashtirilgan vegetatsiya indeksiga –Normalized Difference Vegetation Index (NDVI) asoslangan indeksli sug‘urta misollari mavjud.

Bu ko‘rsatkich o‘simliklarning xususiyatlarini (biomassa hajmi va xlorofill faolligini) aks ettiradi. Geografik mintaqa uchun joriy o‘simliklar intensivligi indeksi tarixiy ko‘rsatkichlar bilan taqqoslanadi. Taqqoslash uchun tarixiy ma’lumotlarni tanlashning bir necha variantlari mavjud (masalan, o‘rtacha). Belgilangan yillar uchun “ekstremumlar bilan taqqoslash” holatida joriy ko‘rsatkichlar tanlangan oldingi yillarda qayd etilgan minimal maksimal qiymatlar bilan taqqoslanadi. Bunday indeks ko‘rsatkichlari asosida zarar aniqlanadi. Biroq bunday sug‘urtani amalga oshirish xarajatlari juda yuqori, shuning uchun u bir nechta mamlakatlarda (AQSH, Kanada, Eron, Meksika, Ispaniya va Hindistonda pilot loyiha sifatida) mavjud.

Hozirgi kunda qishloq xo‘jaligini sug‘urtalash sohasida innovatsion vositalarni qo‘llash tizim ishtirokchilarining e’tiborini qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi bilan bog’liq dasturlarning yuqori narxi, ma’naviy risk noto‘g’ri tanlash, ma’lumotlarning nomuvofiqligi singari an’anaviy muammolarni hal qilishga qaratmoqda (1-jadval).

1-jadval

Qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi dasturlari turlarining qiyosiy tahlili[181]

Ko‘p riskli sug‘urta	Indeksga asoslangan sug‘urta
Seleksiyaga qarshilikning yuqori darajasi	Seleksiyaga qarshilik riski istisno qilinadi
Ma’naviy risk	Mijoz sug‘urtahodisasining yuzaga kelishiga ta’sir ko‘rsatmaydi
Yuqori m’muriy xarajatlar	Sug‘urtahodisasining ro‘y berishi mustaqil ma’lumot manbayi asosida qayd etiladi
Qayta sug‘urtalash muammolari	Oddiy va yagona metodologiya, mustaqil nazorat qilish imkoniyati
Sug‘urtalovchilarga ishonchsizlik	Kamroq byurokratiya. Korrupsiya uchun kamroq imkoniyat

[181]Muallif ishlanmasi

Taqdim etilgan jadval ko‘p riskli sug‘urta bilan solishtirganda indeksli sug‘urta maxsulotlarining asosiy afzalliklarini aks ettiradi. Biroq indeksli sug‘urta samaradorligini baholash uchun har bir indeks maxsuloti uchun ko‘rib chiqilayotgan senariylarda mavjud kamchiliklarni aniqlash mumkinligi namoyon bo‘ladi (2-jadval).

2-jadval

Indeks asosida sug‘urta dasturlarining mumkin bo‘lgan to‘xtash omillarini qiyosiy tahlil qilish[182]

Mintaqaviy hosildorlik indeksi	Ob-havo indeksi
Mahalliy yo‘qotishlar hisobga olinmaydi (do‘l, mog’orlash, muzlash). Umumlashtirilgan mintaqaviy indeksga ta’sir qilmaydi	Asosiy risk. Muayyan fermerning dalalarida hosilni yo‘qotish senariylarining nomuvofiqligi. Bir xil yog’ingarchilik va haroratni hisobga olsak hosildorlik daladan dalaga farq qiladi
Sug‘urtato‘lovlarini amalga oshirish uchun uzoq kutish vaqti (6 oygacha), qishloq xo‘jaligi ekinlar hosildorligi bo‘yicha nashrlarning yetarli darajada samaradorligi	
Statistika ma’lumotlarini yig’ish muammolidir	Geografik omil. Geografik joylashuvning ishlab chiqarish maydonlaridan uzoqligi
Asosiy risk mavjudligi	Harorat indeksi. Bog’lar va uzumzorlardagi sovuqlar bilan bog’liq yo‘qotishlar bilan zaif bog’liqlikda bo‘ladi (riskning bir xilligi)
Statistik hisobotga ma’muriy ta’sir ko‘rsatish	Zararga ta’sir etuvchi omilning noaniqligi. Qurg’oqchilikning qishloq xo‘jaligi ekinlariga ta’siri nafaqat issiq mavso‘mda yog’ingarchilik miqdori, balki fermer xo‘jaliklarida namlikni tejash tadbirlari samaradorligi bilan ham belgilanadi (bu chora-tadbirlar amalga oshirilganda hosildorlik oshadi va aksincha)

Ob-havo indekslari va mintaqaviy hosildorlikka asoslangan qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi dasturlarini hisobga olgan holda, quyidagi fikrlarni ta’kidlash mumkin: indeksli sug‘urta tizimli riskni o‘tkazishni soddalashtiradi, lekin ayni paytda bazaviy riskni oshiradi. Bu trigger indeksining riskning haqiqiy ta’sirini aks ettirmasligi riskidir. Natijada, sug‘urtalovchi voqea sodir bo‘lishidan aziyat chekishi mumkin va parametrik vosita uchun kompensatsiya to‘lanmaydi. Shuningdek indeksga asoslangan sug‘urta maxsulotlaridan foydalanish tarixiy uzoq vaqt davomida sifatli ma’lumotlar (hosildorlik va ob-havo ko‘rsatkichlari) mavjudligini talab etadi.

Bundan tashqari, ishonchli va yetarli ma’lumotlarsiz sug‘urta kompaniyalari uchun samarali sug‘urta dasturlarini ishlab chiqish va bozorga taklif qilish qiyin. Indeksli sug‘urta maxsulotlarining o‘ziga xosligini ularni mahalliy qishloq xo‘jaligi sug‘urtasi amaliyotiga joriy etishda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan to‘siqlar nuqtai nazaridan baholash muhim (3-jadval).

3-jadval

Qishloq xo‘jaligi sug‘urtasida indeksli dasturlarni amalga oshirishdagi ehtimoliy to‘siqlar

[182] Muallif ishlanmasi

Mintaqaviy hosildorlik indeksi	Ob-havo indeksi
Sug‘urtalovchilar tomonidan indeksning tabiati to‘g’risida tushuncha yo‘qligi	
Statistik ma’lumotlar bazasini sust to‘ldirish	Kam miqdordagi ob-havo stansiyalari. Buning uchun investitsiyalar talab qilinadi
Xo‘jalikda qo‘llaniluvchi texnologiyalar pasayishi tufayli tizimli risk oshishi	
Faqat o‘zi uchun jiddiy bo‘lgan faqat bitta riskni sug‘urtalashni xohlovchi fermer xo‘jaliklaridan talab	

O‘tkazilgan monitoringni hisobga olgan holda, indeks sug‘urta maxsuloti sug‘urta obektining mahsuldorlik ko‘rsatkichlari va shunga mos ravishda sug‘urtalangan shaxsning moliyaviy yo‘qotish senariysi bilan yuqori darajada bog’liq bo‘lgan taqdirda tegishli va samarali hisoblanadi, degan xulosaga kelish mumkin. Bunday korrelyatsiya, agar risk keng maydonda bir xil bo‘lsa, mumkin. Agar ishlab chiqarilgan maxsulotlar ekinlar yoki hayvonlarning ishlab chiqarish davrlari bilan aniq bog’liq bo‘lsa, potensial sug‘urtalovchilar uchun mohiyat va foydani tushunish osonroq bo‘ladi, bu esa ularni indeksga asoslangan sug‘urta polislarini sotib olishga olib keladi.

Indeksli sug‘urta maxsulotlarini huquqiy ta’minlash malakali mutaxassislar bazasini talab etadi. Indeks sug‘urtasini joriy etishga urinayotgan deyarli har bir mamlakat maxsulotni mahalliy qonunchilik talablariga muvofiqlashtirish zaruratiga duch keladi. Hozirgi kunda indeksli sug‘urta maxsulotlarini qo‘llash zararga asoslangan bo‘lishi kerak. Bunday holat sug‘urta shartnomalarini Rossiya Federatsiyada sug‘urta faoliyatini amalga oshirish uchun qonunchilik bazasiga tayanuvchi indeks asosida tartibga solishning huquqiy jihati bilan bog’liq.

Shunday qilib, sug‘urta hodisasi – sug‘urta shartnomasida yoki qonunda nazarda tutilgan sodir bo‘lgan voqea bo‘lib, u sodir bo‘lganda sug‘urtalovchi sug‘urta qildiruvchiga, sug‘urtalangan shaxsga, foyda oluvchiga yoki boshqa uchinchi shaxslarga sug‘urta to‘lovini amalga oshirishga majbur bo‘ladi, ya’ni voqea sodir bo‘lishi kerak va indeksga asoslangan sug‘urta maxsulotlari bunday faktning yo‘qligini ta’minlaydi va hisoblangan indeksga asoslanib, agar sug‘urta shartnomasida ko‘rsatilgan shartli kayfisiyent kelishilgan hisoblangan qiymatga yetgan bo‘lsa, sug‘urta tovonini to‘lash amalga oshiriladi.

Ta’kidlash kerakki, bu variant bilan bazaviy riskning ta’siri kuchayadi (indeks bo‘yicha hisoblangan yo‘qotishlar holati va sug‘urta qildiruvchining haqiqiy yo‘qotishlari o‘rtasidagi nomuvofiqlik), bu ba’zi holatlarda sug‘urta qildiruvchiga uning biznesida haqiqiy yo‘qotish bo‘lmagan taqdirda kompensatsiya olish imkonini beradi. Shunday qilib, mahalliy amaliyotda 100% indeksli sug‘urta maxsulotlari mavjud emas, bunda kompensatsiya hisoblangan ko‘rsatkichga emas, balki sohadagi jismoniy yo‘qotishlar miqdoriga ko‘ra hisoblanadi. Ya’ni, sug‘urta shartlari sug‘urta tovonini indeks qiymatidan kelib chiqqan holda, lekin sug‘urtalangan shaxsning federal statistik kuzatuv shakllari tomonidan tasdiqlangan zarardan yuqori bo‘lmagan miqdorda amalga oshirilishini nazarda tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati.

1. Sug‘urta faoliyati to‘g‘risida gi qonun. https://lex.uz/docs/-5739117

2. Qo‘ldoshev I. Sh. Agrosanoat majmui korxonalari faoliyatini rivojlantirishda agrosug’urta xizmatlarini kengaytirish istiqbollari. Issue Vol. 2 No. 2 (2023): Лучшие интеллектуальные исследования | Часть-2 | Том-2.
Kenjayev I.G‘. Improving the integration of insurance companies and commercial banks. www.ajird.journalspark.org/index.php/ajird/article/view/817

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИК МАҲСУЛОТЛАРИ ЭКСПОРТИНИ ДАВЛАТ ТОМОНИДАН ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ

Эргашев Ғиёс Бахром ўғли
TDIU tayanch doktoranti
giyosergashev60@gmail.com

Қишлоқ хўжалик маҳсулотлари экспортини давлат томонидан қўллаб-қувватлашнинг концептуал асосларини тадқиқ этишдан олдин “қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солиш” тушунчасининг моҳиятига аниқлик киритиш мақсадга мувофиқ бўлар эди. Иқтисодий адабиётда “давлатнинг аграр сиёсати” ва “қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солиш” тушунчалари кенг қўлланилади. Фикримизча “аграр сиёсат” кенг тушунча бўлиб, “қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солиш” аграр сиёсатни амалга оширишнинг шакл, усул, механизм ва воситаларини ифодалайди.

Иқтисодчи олимлар Д.Н.Саидова, И.Б.Рустамова ва Ш.А.Турсуновлар аграр сиёсатни иқтисодий сиёсатнинг таркибий қисми сифатида қараб, уни қишлоқ хўжалиги ва унга боғлиқ хўжалик соҳалари, мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, тармоқда ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш, қишлоқларни обод этиш асосида қишлоқ аҳолисининг даромадлари ва турмуш даражасини юксалтириш вазифаларини амалга оширилиши билан боғлиқ ҳолда тавсифлашади[183].

Р.Р.Хакимов эса бу тушунчани қишлоқ хўжалиги товар ишлаб чиқарувчиларининг рақобатбардошлигини таъминлаш ва қишлоқ худудларининг барқарор ривожлантириш мақсадида давлатнинг ишлаб чиқарувчилар фаолият юритадиган иқтисодий муҳит омилларига тизимли таъсир кўрсатиши деб талқин қилади[184].

Юкорида келтирилган таърифларда қишлоқ хўжалигини давлат томонидан тартибга солишнинг маъмурий, қонунчилик, ташкилий ва иқтисодий жиҳатларига урғу берилган бўлиб, унинг ижтимоий ва институционал жиҳатлари эътибордан четда қолганлигини таъкидлаш жоиз.

Ф.Назарованинг фикрича, бозор иқтисодиёти шароитида аграр ишлаб чиқаришнинг самарадорлиги, фермер хўжаликларининг иш юритиш қобилияти, қишлоқ жойлардаги ижтимоий соҳанинг нисбатан барқарорлиги хилма-хил усуллар ва воситаларга эга бўлган, кенг кўламли ва хар бир соҳага чуқур кириб бора

[183] Саидова Д.Н., Рустамова И.Б., Турсунов Ш.А. Аграр сиёсат ва озиқ-овқат хавфсизлиги. Ўқув қўлланма.-Т.: “Ўз.Р. Фанлар Академияси Асосий кутубҳонаси” нашриёти. 2016. - 8-9 б.

[184]. Хакимов Р.Р. Развитие государственной поддержки сельскохозяйственных организаций в регионе (на материалах Республики Башкортостан). /Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Специальность 08.00.05 - Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами. АПК и сельское хозяйство. Уфа-2015. - с. 20-26.